

kako je tada došlo do znatnog porasta broja stanovnika, što je utjecalo na intenzivniju obradu zemlje radi osiguranja prehrane, dakle, intenzivna poljoprivredna proizvodnja, ali i tradicionalno graditeljstvo od prirodnih materijala, te prehrana i svakodnevni život stanovnika sela Torčeca.

Brojni su autori sa različitih aspekata u ovom Zborniku radova razmatrali pitanja u vezi toponima *Triplex Confinium* u razdoblju 16.-18. stoljeća. Svakako valja iskazati izuzetno priznanje urednicima Zbornika na dragocjenom objedinjenju obimne autorske građe i dobro izabranih preglednih cjelina sa radovima koji pokazuju znanstvenu vrijednost ovoga Zbornika, kao jednog od radova u Međunarodnom istraživačkom projektu *Triplex Confinium*, hrvatska višegraničja u euromediteranskom kontekstu. Zbornik radova ne samo da je izuzetan izvor podataka za znanstvene i stručne krugove, nego može koristiti i širem društvenom krugu čitalaca kojima mogu biti zanimljiva brojna istraživanja. Ukratko, Zbornik radova "Triplex Confinium (c.1500.-1800): ekohistorija" je zanimljiv i vrijedan doprinos u izučavanju ranovjekovne povijesti i euromediteranskog konteksta promjena u hrvatskoj povijesti koji vrijedi biti predstavljen u bosanskohercegovačkoj javnosti. ■

Vesna Ivanović

Thomas Bremer (ur.), *Religija, društvo i politika. Kontroverzna tumačenja i približavanja, Wissenschaftliche Arbeitsgruppe für weltkirchliche Aufgaben der Deutschen Bischofskonferenz, Bonn, 2002, str. 343.*

Tišina, nastala tokom ratova na prostoru bivše Jugoslavije, imperativno je nalažala svoje ukidanje i uspostavljanje komunikacija, u ovom slučaju između istoričara novonastalih država, jer je komunikacija bitna osnova preispitivanja vlastite uloge u novim političkim sistemima, te otvara mogućnosti buduće saradnje i novih metoda rada, kao i novih istoriografskih problema, rada u novim uslovima nastale evropske integracije i prije svega pokušaja da se pojedine kontraverzne teme otvore, pokušaju obraditi i u zajedničkom radu i razgovoru ukloniti kao prepreke budućoj saradnji.

U ovom smislu prvobitna ideja za iniciranje dijaloga između Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Srbije, nastala je još tokom rata, tačnije u jesen 1993. godine, na sastanku katoličkih i pravoslavnih biskupa u Hildesheimu. Mada su slične inicijative postojale i kod drugih organizacija (zagrebački ogranak *Friedrich-Nauman Stiftung* je takođe organizator zajedničkih razgovora beogradskih i zagrebačkih istoričara, a u sa-

radnji sa Institutom za istoriju u Sarajevu slični razgovori se vode i među istoričarima iz Bosne i Hercegovine, dok se poznata austrijska zaklada *Pro Oriente* više zanimaju osnovnim interpretacijama crkava i religioznih zajednica u jugoistočnoj Evropi), a i prvi pokušaj da se ostvari dijalog sa crkvenim istoričarima nije uspio, ipak su nosioci projekta, a u okviru katoličke Njemačke biskupske konferencije, nastojali da svoju ideju dovedu do kraja. Rezultat njihovih napora je projekat *Crkve u bivšoj Jugoslaviji*, realizovan putem susreta istoričara, koji se već petu godinu održavaju u različitim gradovima u Njemačkoj, a prvi njihov produkt, zbornik predavanja pretočenih u tekstove sa prve dvije konferencije, održane u jesen 2000. godine u Berlinu i 2001. godine u Augsburgu je istovremeno rezultat rada mlađih, ali naučno priznatih stručnjaka iz tri navedene zemlje. Osnovna zamisao je da istoričari progovore o spornim temama zajedničke istorije i da ih zajednički prodiskutuju, da na jednom mjestu pokušaju da približe potpuno različita gledišta historiografija u vlastitim zemljama sa onima u susjednim, sa težištem na ulogama dvije velike hrišćanske crkve i islamske zajednice u 19. i 20. stoljeću. Ovi dijalozi su time značajniji jer se tokom njih otkrivaju jezgre zajedničkih viđenja konfliktnih istorijskih pitanja i što razgovor vodi mogućnosti da se i konfliktni odnosi novonastalih društava unekoliko pokušaju smanjiti. Sama spremnost na otvoreni dijalog istoričara je veliki ulog za normalizaciju odnosa, ali i uvid u stavove sve tri strane koji pokazuju jednaki osjećaj žrtve i jednako prizivanje prava na teritoriju i zloupotrebu historiografija u smislu legalizacije postojećih političkih težnji. Mali, ali značajan korak u preovladavanju svih navedenih tenzija predstavlja i izdavanje ovog zbornika radova, publikovanog u Bonu 2002. godine pod tutorstvom dr. Thomasa Bremera, profesora na Katoličko-teološkom fakultetu Univerziteta u Münsteru.

Prva kontraverzna tema, s kojom su i otvoreni ovi susreti, bila je *Kolaboracija i otpor*, čijom su se složenošću bavila tri istoričara: Milan Ristović, Darko Dukovski i Zijad Šehić [*Kolaboracija u Srbiji u II svetskom ratu: historiografski i (ili) politički problem; Kolaboracija i otpor u Hrvatskoj 1941-1945. Metodologijsko postavljanje problema; Otpor i kolaboracija u Bosni i Hercegovini u Drugom svjetskom ratu (1941-1945)*]. Naglašavajući traumatičnost i političnost ovog problema, ideološku obojenost dosadašnje historiografske obrade, te recentne pokušaje nivelisanja uloge kolaboracionista u ime "nacionalnog pomirenja" i "nacionalnog jedinstva", kao i prelaženje preko njihove ratne uloge, naglasili su autori, ne umanjuje složenost problema koji tek čeka temeljitiju obradu interdisciplinarnim pristupom.

Problem višestrukog identiteta je predstavljao uporišnu tačku za izlaganje i tekst sociologa Renate Jambrešić-Kirin, *Jugoslavenstvo osamdesetih: kriza višestrukih identiteta ili kriza kulture dijaloga* u kojem se izvrsno analizira navedeno desetljeće u kojem je "pothranjivanje utopijskih fantazija o postepenom razvoju besklasnog društva" zamijenjeno nacionalističkim, negativnim psihosociološkim mehanizmima ko-

lektivnog zbivanja redova, uveliko potpomognutim razdruženjem političkih elita i nestankom jugoslovenske intelektualne komunikacije, te s tim u vezi potreba razvijanja partikularnih identiteta. Posebnu vrijednost ovog utemeljenog teksta predstavlja nuđenje metodoloških obrazaca za analizu, razmatranja jugoslovenskog identiteta i uslova koji su doprinikli takvoj identifikaciji kod pojedinaca, te na sociološkim istraživanjima predočeni rezultati. Druga dva teksta autora Predraga Markovića i Sonje Dujmović tiču se složenosti identiteta kod mješovitih brakova u bivšoj Jugoslaviji, pri čemu je prvi autor ponudio globalnu historijsku perspektivu ovog fenomena, historijat i značaj za višestruki identitet u bivšoj Jugoslaviji, kao i statičke i sociološke analize, dok je autorica pokušala da raširenost ovog fenomena objasni urbanim socijalnim miljeom, a otpori koji mu se pružaju se temelje na religijskim stavovima vjerskih zajednica.

Radmila Radić (*Verska štampa 1985-1995. sa posebnim osvrtom na štampu SPC*) i Maja Brkljačić (*Glas koncila u predvečerje sloma komunizma: jedno viđenje hrvatskog nacionalnog pitanja Hrvatske katoličke crkve*) su svojim tekstovima naglasile značaj crkve i njenih stavova, prenesenih u štampi, te njene uloge u nacionalnoj mobilizaciji u predratnim i ratnim dešavanjima.

“Odnos između konfesije i nacije” naziv je sesije u kojoj su svoje priloge dale Olivera Milosavljević na primjeru srpske nacije i Sandra Prlenda analizirajući hrvatske nacionalne ideologije. Ovi izuzetni tekstovi su nezaobilazni za onoga ko želi da se uputi i razumije fenomen nacije, nacionalizma, njegovog nastanka i razvitka, konfesionalnosti, te da razgraniči jasno jedno od drugog.

Vjerske konverzije i identitet, a s tim u vezi i vjerska podvojenost i netrpeljivost su kontraverzna pitanja historiografija u regionu i stoga je ova tema takođe našla svoje mjesto u ovom projektu historičara. Njome su se bavili Bojan Aleksov (*Viđenje verskih preobraćanja u formiranju srpske nacionalne svesti*) i Sonja Dujmović (*Vjerski prelazi i identitet u ranijoj modernosti na primjeru Bosne i Hercegovine*). Uglavnom mitologijama opterećene historiografije upućuju na zaključak o nedostatku dosadašnjeg kritičkog pristupa i komparativnog viđenja koji bi ovom fenomenu dale pravo mjesto i na taj način pokušale ublažiti začarani krug koji nacionalizmi i religije čine sudbinu ljudi ovih prostora tragičnim.

Sociološku analizu uloge i položaja vjerskih zajednica u Srbiji ponudila je Zorica Kuburić u kojoj, između ostaloga, navodi da na nivou teorije kod religija nema granica ljubavi, ali u vjerskoj praksi, određenoj kontekstom moći filozofija razdvajanja je osnov identiteta. Josip Vrandečić je u tekstu *Uloga Katoličke crkve u razvoju hrvatskog nacionalizma u Dalmaciji* pregledno ponudio historijsko nasljeđe crkve u Dalmaciji još od njenih prvih urbanih zajednica, pa sve do prvih decenija 20. stoljeća.

Odjeljak koji je posvećen Alojziju Stepincu je ujedno onaj koji je naknadno izazvao najviše reakcija u crkvenim i historiografskim krugovima. Za to su se potrudile

Maja Brkljačić (*Nomen est omen ili Kako je Alojzije Stepinac postao sinonim za hrvatskog mučenika*) i Radmila Radić (*Sporovi i kontroverze srpske/hrvatske istoriografije – Alojzije Stepinac*)

Interesantnu i rijetko obrađivanu temu viđenja gradnje vlastitog identiteta u suprotnosti sa ostalima dala je Sandra Prlenda svojim radom *Hrvati i islam – protuturska književnost kao znanje o sebi i drugima* i to analizom hrvatskih književnih tekstova počevši od humanista do ideja Ante Starčevića.

Ovaj zbornik zaključuju tekstovi Rusmira Mahmutćehajića (*Islam, katoličanstvo i pravoslavlje*), Šaćira Filandre (*Kako jedni vidimo druge: muslimani i katolici u Bosni*) i Ivana Lovrenovića (*Pitanje iz vjere, pitanje iz života*) koji se po ko zna koji put bore za sastavljanje bosanskohercegovačkog viđenja načina pomirenja, tolerancije i slike bolje budućnosti.

Ukoliko čitalac osjeti taj napor svakog autora i sudionika ovog projekta onda on zasigurno neće biti uzaludan i rezultirat će daljom, boljom, dubljom i iskrenijom komunikacijom među istoričarima i dobitkom za istorijsku nauku. ■

Sonja Dujmović

Povijest Irske. Uredili: Theodore William MOODY-Francis Xavier MARTIN,
Zagreb : GRAPA, 2003, str. 446.

Prema brojnim istraživačima i analitičarima osnovna crta irske historije od najstarijih vremena do danas je borba za nezavisnost koja je uz određene prekide trajala skoro 750 godina . Počela je u XII vijeku sa prvim anglosaksonsko-normanskim osvajanjima i trajala je sve do osnivanja slobodne irske države 1922. godine, danas Republike Irske. Znanja o bogatoj povijesti ovog samo geografski dalekog kraja često su stizala u različitim formama, da li kao informacija o burnim političkim zbivanjima, nemirima i terorističkim aktivnostima, koji su skoro uvijek potirali duboke historijske tragove i tokove i smanjivala ih do neslučenih razmjera. Izlazak knjige “Povijest Irske” izdavačke kuće “Grapa” iz Zagreba u potpunosti razbija brojne zablude i daje historičaru dovoljno argumenta da prihvati irski prostor kao ozbiljan istraživački poduhvat.

Treba ukazati da se prvo izdanje “Povijesti Irske” (The course of Irish history) pojavilo 1967. godine i do danas se redovito publicira u novim izdanjima “kao odgovor na neprestanu potražnju za uravnoteženim prikazom historije Irske”. U ovom